

*Jan Donner van het Tropeninstituut over
ontwikkelingssamenwerking:*

“Geitenwollen sokken passen echt niet meer in de 21ste eeuw”

door Yvonne van der Heijden

“De tijd van amateuristisch leuke projecten doen in ontwikkelingslanden loopt ten einde. En ook het langdurig uitzenden van westerse experts heeft zijn langste tijd gehad. Wij hebben al lang geen mensen meer die daar met hun voeten in de klei werken. De uitvoering van projecten wordt steeds meer aan derde landen zelf overgelaten. Onze taak ligt in het adviseren en het opleiden van mensen zodat ze zelf de ontwikkeling van hun land kunnen managen.” Jan Donner, voorzitter raad van bestuur van het Koninklijk Instituut voor de Tropen, kortweg KIT genoemd, is een vurig pleitbezorger van de professionalisering van internationale samenwerking. “Geitenwollen sokken passen echt niet meer in de 21ste eeuw.”

Het ministerie voor Ontwikkelingssamenwerking heeft die slag volgens Donner nog steeds niet helemaal gemaakt. “Nederland is erg goed in beleid maken. Er is genoeg geld, maar de uitvoering is een groot probleem. Het ministerie loopt als beleidsorganisatie uit de rails omdat het zich nog te veel met uitvoering in het veld bezighoudt. Nederland is op het gebied van internationale samenwerking niet meer het gidsland dat het is geweest. De binnenlandse agenda is door opeenvolgende ministers verwaarloosd. Ontwikkelingssamenwerking heeft dringend behoefte aan een goed bestuur.”

Ook de huidige minister voor Ontwikkelingssamenwerking, Agnes van Ardenne (CDA), die een frisse wind over de burelen op het ministerie heeft laten waaien, ontkomt niet aan een kritische beoordeling. “Minister Van Ardenne besteedt geen aandacht aan het bestuur van ontwikkelingssamenwerking in Nederland zelf. Het gaat dan om zaken als bekostiging, organisatie en doelmatigheid. De fragmentatie van ontwikkelingssamenwerking neemt toe. Er is geld voor nieuwe activiteiten en dan wordt een nieuwe organisatie opgezet. Maar nieuwe activiteiten zouden juist in bestaande gekwalificeerde organisaties moeten worden ondergebracht onder het motto: ‘nieuw voor oud’. Er zijn nu veel te veel organisaties die ieder op kleine onderdelen actief zijn. Bij een sectorale aanpak hoort een integrale organisatie in Nederland.”

Overigens vindt hij wel dat onder minister Van Ardenne de houding tegenover instellingen als het KIT in positieve zin is veranderd. “De minister zet heel duidelijk in op het vergaren van beschikbare kennis voor haar beleidsontwikkeling. Academics van universiteiten en van kennisinstellingen hebben een ruime inbreng gehad bij de Nederlandse bijdrage aan de tussentijdse evaluatie van de Millenniumdoelstellingen van de Verenigde Naties, afgelopen september in New York. Dat vind ik winst. De vorige minister (Eveline Herfkens – red.) deed alsof zij het allemaal al wist en wij overbodig waren.”

Voor het KIT – jaarmzet 40 mln euro met 450 medewerkers - vormen de Millenniumdoelstellingen voor armoedebestrijding, gezondheidszorg en onderwijs een belangrijke pijler onder het beleid voor de komende jaren. Onder de doelstellingen voor 2015 zijn: het aantal mensen dat in extreme armoede leeft moet zijn gehalveerd ten opzichte van 1990, de kindersterfte in ontwikkelingslanden moet met tweederde zijn teruggebracht en alle kinderen op de wereld moeten basisonderwijs volgen. Gevraagd

naar zijn persoonlijke verwachting of de doelstellingen gehaald zullen worden, haalt hij licht zijn schouders op. Het gaat Donner meer om kwaliteit en duurzaamheid van ontwikkeling wereldwijd dan om cijfers.

“Waarschijnlijk zullen op papier de doelstellingen wel worden gehaald. China zal ons als eerste over de brug helpen. Alleen al door de aanhoudende hoge economische groei van China waardoor miljoenen arme Chinezen een beter leven krijgen, zullen we die doelstellingen wel halen. Ook op andere plaatsen worden successen gemeld. In Zuid-Amerika is op belangrijke punten vooruitgang geboekt, maar nog te weinig als het gaat om het verminderen van de verschillen tussen arm en rijk. Maar in Afrika waar goed bestuur het grootste probleem is, is het nog maar zeer de vraag wat er van armoedebestrijding terecht komt. Een van de thema’s van goed bestuur komt aan de orde bij decentralisatie. Als bevoegdheden en verantwoordelijkheden naar lokale overheden worden geschoven, dan moet er wel voor worden gezorgd dat die lokale overheden dat aan kunnen. Daar is nog veel werk te verzetten”, aldus Donner.

Paradox

Goed bestuur is voor hem, samen met een goede infrastructuur waaronder hij ook gezondheidszorg en onderwijs telt, essentieel voor duurzame economische ontwikkeling. Hij ziet dan ook een ‘merkwaardige paradox’ in het beleid van de Nederlandse overheid. “De ontwikkelingslanden die van Nederland geld ontvangen, krijgen dat op basis van goed bestuur ook al schort daar vaak nog het een en ander aan. De armste landen, zoals Tsjaad en Haïti krijgen geen Nederlandse hulp omdat goed bestuur ontbreekt. Maar als mensen honger leiden kunnen ze geen duurzame ontwikkeling in gang zetten en evenmin een basisgezondheidszorg en onderwijs organiseren. Over goed bestuur hoeven we het dan niet eens te hebben. Nederland geeft zo de allerarmsten geen kans zich te ontwikkelen.”

De jurist Donner, oudste zoon van een vooraanstaand staatsrechtgeleerde die onder meer president van het Europese Hof van Justitie was, heeft zelf in een aantal landen meegewerkt aan het ontwikkelen van instrumenten voor goed bestuur. “Als lid van het college van bestuur van de Vrije Universiteit had ik in de jaren negentig internationale samenwerking in portefeuille. In die functie heb ik veel projecten gedaan in Latijns-Amerika en Afrika. Die waren vaak gericht op het verbeteren van goed bestuur van universiteiten en het stelsel van hoger onderwijs in landen als Zuid-Afrika, Mozambique, Bolivia, Chili, Costa Rica en Colombia.”

In Suriname heeft Donner de onderwijswetgeving herschreven. Hij vertelt enthousiast over de vele gesprekken die hij in Suriname heeft gevoerd met onderwijsgeevenden, van kleuterleidsters tot universitair docenten om een duidelijk beeld te krijgen van hun wensen en behoeften. “Om wetten te schrijven moet je de omgeving kennen. Het boslandonderwijs in het binnenland moet van hetzelfde niveau zijn als het onderwijs in de hoofdstad Paramaribo. Daar moet je in de wetgeving op anticiperen. Om onafhankelijke controle mogelijk te maken, is in de wet de inspectie voor het onderwijs die direct onder de directeur onderwijs viel, op afstand gezet en rechtstreeks onder de minister van Onderwijs en Volksontwikkeling gebracht. Dan kunnen de inspecteurs rustig misstanden in het onderwijs rapporteren. Op die manier werd een stukje goed bestuur in gang gezet.”

Onafhankelijk

Het KIT, dat 95 jaar geleden is opgericht als ‘Koloniaal Instituut’, profileert zich zeker na het aantreden van Donner in 2001 nadrukkelijk als professioneel onafhankelijk kennisinstituut voor internationale en interculturele samenwerking. “De omgeving verandert zo snel dat het gevaar dreigt dat het zand onder je voeten wordt weggezogen als je zelf niet inspeelt op de veranderingen. Zo geeft het KIT nauwelijks meer taaltrainingen en dat was voorheen een wezenlijk onderdeel van de activiteiten.

“Het KIT is een volstrekt private not-for-profit organisatie die kostendekkend moet opereren, dus moeten we net als ieder bedrijf de marktontwikkelingen in de gaten houden. We moeten het hebben van de verkoop van onze producten. Onder onze klanten zijn bedrijven, de wereldgezondheidsorganisatie WHO, de Wereldbank en de Nederlandse overheid. Oorspronkelijk was het instituut bedoeld voor voorlichting over verre landen, met name de koloniën en de voorbereiding op het werken in die gebieden. Nu is evenzeer het omgekeerde het geval: het opleiden en trainen van mensen uit ontwikkelingslanden.”

In het karakteristieke monumentale gebouw aan de Mauritskade in Amsterdam zijn tegenwoordig ook acht andere organisaties gehuisvest waaronder NCDO (Nationale Commissie voor Internationale Samenwerking en Duurzame Ontwikkeling), het slavernij-instituut en Press Now. “Op deze manier kunnen we de ruimte hier doelmatiger gebruiken. Bovendien is sprake van synergie. We kunnen producten leveren die anderen niet hebben. In Benin hebben we bijvoorbeeld samen met het Tropenmuseum en het Tropentheater voorlichting gegeven over HIV en aids met een rijdende tentoonstelling en een theatervoorstelling. Samenwerking zorgt op deze manier voor meerwaarde.”

Naast het museum en het theater vallen onder het KIT ook een omvangrijke bibliotheek en een uitgeverij, en afzonderlijke afdelingen voor intercultureel management en communicatie, voor bio-medisch onderzoek en voor advies over ontwikkelingsprojecten en -beleid. “Het lijken op het eerste gezicht activiteiten die niet veel met elkaar te maken hebben, maar schijn bedriegt. Het museum is een groot kenniscentrum dat mede wordt gevoed vanuit de bibliotheek. En, informatiespecialisten van onze bibliotheek helpen momenteel in ontwikkelingslanden bij het opzetten van bibliotheken en databanken. Daar gaat het om meer dan 250 projecten. We doen dit in samenwerking met bedrijven zoals Elsevier Science Publications waarvan we de uitgaven gratis ter beschikking mogen stellen. De overdracht van kennis over informatie- en communicatietechnologie is heel belangrijk. Dat geldt ook voor de musea in die landen.”

Bruggenbouwer

De culturele component gaat zwaarder wegen in het tot stand brengen van duurzame ontwikkeling. Donner: “Het KIT is en blijft een bruggenbouwer tussen verschillende culturen. Cultuur is een belangrijke schakel in de communicatie met landen en bij het aangaan van banden. Economische ontwikkeling kan slechts duurzaam zijn als er ook aandacht is voor sociale ontwikkeling, gezondheidszorg en onderwijs. Want anders kunnen mensen niet productief zijn en kan de economie zich niet ontwikkelen. Kennis van en respect voor de cultuur en de tradities van een land zijn een voorwaarde om met succes een bijdrage te kunnen leveren aan duurzame ontwikkeling. De belangstelling voor cursussen intercultureel management groeit elk jaar.

“Het KIT zet zich ook in voor het behoud van het culturele erfgoed van een land en het tot uiting brengen ervan. We hebben in Zanzibar een grote tentoonstelling van de grond helpen tillen, zodat de lokale bevolking kennis kon nemen van de eigen geschiedenis. Mensen in ontwikkelingslanden kunnen met recht trots zijn op hun verleden maar ze hebben nog nooit gezien wat hun voorvaders hebben gepresteerd. Dat moet zichtbaar worden gemaakt. Het moet ook in het onderwijs verweven zijn. Het KIT ondersteunt musea bijvoorbeeld door inventarislijsten op te stellen, zodat de kennis over de eigen cultuur aan volgende generaties kan worden doorgegeven.”

Ketenontwikkeling

In het streven naar duurzame ontwikkeling zet het KIT ketenontwikkeling centraal. Initiatieven bij de tonijnvisserij in Ghana en bij het opzetten van rubberplantages in Colombia geven aan hoe dat in de praktijk werkt.

Donner: “In Ghana gaat de tonijnvangst vooral met trawlers en lange netten. Tonijn die op deze manier wordt gevangen is echter alleen geschikt om in te blikken. Want het is

een warmbloedige vis en die slaat zichzelf kapot in het net en produceert veel adrenaline. Tonijn die met de hand aan de lijn wordt gevangen, kan vers worden bewaard en brengt veel meer op. Omdat de vispopulatie onder de kust enorm onder druk staat, moeten Ghanese vissers voor deze duurzame manier van vissen wel naar diepere visgronden. Daar zijn betere boten voor nodig, ander vistuig en training in vistechnieken. Om aan Europese normen voor voedselveiligheid te voldoen zijn hygiëne en koelsystemen ook heel belangrijk. En er is ook nog de organisatie van het transport en de export.

“Het KIT gaat Ghanese visserscoöperaties trainen en organiseren om actief deel te nemen aan deze tonijnketen. Samen met een Nederlands adviesbureau voor duurzame visserij hebben we ervoor gezorgd dat een Urkse en een Scheveningse vishandelaar de afzet in Nederland garanderen. Zij betalen de Ghanese vissers een heel goede, vooraf afgesproken prijs. Filippijnse trainers zullen naar Ghana worden gebracht om de vissers te trainen.

“In Colombia is grond beschikbaar en kunnen met hulp van de lokale katholieke kerk rubberplantages worden opgezet. Wij hebben contacten met potentiële afnemers die geïnteresseerd zijn in de rubberproducten. Het KIT ontwikkelt momenteel een businessplan waarin de commerciële doelen worden afgestemd op de sociale doelen. Zo kan deze keten bijdragen aan armoedebestrijding en veiligheid bieden voor mensen die zijn gevlucht voor het geweld van de jarenlange burgeroorlog in het land. Voor de start van dit project is een mengfinanciering nodig van private investeringen en publieke diensten. Daarna moet het zichzelf kunnen bedruipen.

“Beide projecten, tonijn en rubber, bewijzen dat het vaak niet gaat om grote sommen geld maar veel meer om het aan elkaar knopen van kennis en om partijen op elkaars spoor te zetten. Het KIT een kennismakelaar.”

* * * * *